

<https://doi.org/10.15407/rksu.38.005>

УДК [82-94Я.ЕНІКЕЛЬ(4):7.04.026:929.731(477)]“12/14”

Христина Меренюк,

аспірант, молодший науковий співробітник,

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: 0000-0003-4114-5663

E-mail: hrys.merenyuk@gmail.com

РУСЬКИЙ КОРОЛЬ ОЧИМА ЄВРОПИ: ІКОНОГРАФІЯ В МАНУСКРИПТАХ «ВСЕСВІТНЬОЇ ХРОНІКИ» ЯНСА ЕНІКЕЛЯ XIII—XV СТОЛІТЬ

Мета роботи. Докладне вивчення мініатюр із зображенням руського короля в манускриптах «Всесвітньої хроніки» Янса Енікеля. **Методологія.** Використано контекстно-інтерпретаційний метод — сукупність процедур, спрямованих на визначення ознак тексту, з'ясування його значення в дослідженнях соціокультурних контекстів, вивчення загального змісту джерела тощо. Лінгвістичний аналіз дав змогу здійснити коментування оповіді про дочку короля Русі зі «Всесвітньої хроніки». За допомогою методу порівняння встановлені окремі спільні риси в іконографії руського володаря у вибраних рукописах цієї пам'ятки. **Наукова новизна.** Вперше в українській історичній науці звернено увагу на мініатюри рукописів «Всесвітньої хроніки» Янса Енікеля, на яких зображено короля Русі з усіма владними атрибутами. Запропоновано власні інтерпретації стосовно історичних обставин появи цих мініатюр на тлі аналізу ідей вказаного середньовічного автора про *translatio imperii*. **Висновки.** Проаналізовано мініатюри із зображенням руського короля з рукописів XIV—XV ст., які зберігаються у Придворній бібліотеці та Центральному архіві принца Турна і Таксиса (Регенсбург), Баварській державній бібліотеці (Мюнхен) та Бібліотеці Гайдельберзького університету Рупрехта-Карла (Гайдельберг). Унікальність обраних зображень полягає насамперед у тому, що на них позначено короля Русі в той спосіб, як його уявляли в німецькому

Цитування: Меренюк Х. Руський король очима Європи: іконографія в манускриптах «Всесвітньої хроніки» Янса Енікеля XIII—XV століть. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 3 (38). С. 5—24. <https://doi.org/10.15407/rksu.38.005>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

6 та австрійському середньовічних соціумах. Встановлено, що в цих уявленнях руський володар не поступався іншим європейським правителям: його зобразили з усіма необхідними інсигніями, які безпосередньо вказують на владний статус (корона, трон), багатство (мантія). Хоча сама історія, яку створив Я. Енікель, є досить фантастичною, все ж вона відображає реалії XIII ст. та складну політичну ситуацію в тогочасному християнському світі.

Ключові слова: зображення короля Русі, іконографія, мініатюри, «Всесвітня хроніка», Янс Енікель, рукопис.

Актуальність теми дослідження. Королівські традиції Русі через брак джерел перетворилися на «*terra incognita*» для досліджень. Причому в наукових студіях акцентовано на текстових матеріалах, тоді як аналіз іконографічних свідчень майже не відбувався. Причина цього — невелика кількість відомих ілюстрацій чи мініатюр, які б свідчили про королівську гідність руських володарів. Окрім «Кодексу Гертруди» (кін. X ст.) та печатки короля Юрія Львовича (1252/1257—1308/1315, печатка перебувала у вжитку до 1339 р.), інші візуальні джерела не були відомі. До того ж, ці пам'ятки створювалися в Русі, тоді як уявлення західноєвропейських книжників не становили окремих об'єкт дослідження. Відповідно ця студія слугує важливою основою для подальшого розуміння образу володарів Русі у світогляді середньовічних європейців.

Історичні уявлення в середньовічні часи формувалися під впливом багатьох факторів. Уривки з джерел, які збереглися до нашого часу, досить фрагментарні, щоби заповнити всі лакуни пізнання. На це треба зважати, досліджуючи історію Русі, особливо коли мовиться про європейські пам'ятки, створені ченцями в сурових монастирських стінах. Такі знання мали досить обмежене коло «споживачів», хоча завдяки щільній мережі скрипторіїв інформація циркулювала, залишивши відбиток у декількох історичних творах епохи (хроніках чи анналах). Поруч з такими джерелами існувала також літературна поетична традиція, значно вільніша як за змістом, так і стосовно середовища своїх шанувальників. Насамперед збільшення читацької аудиторії досягали за рахунок безперечного таланту, але чимало важила мова: вживання простої народної мови, а не латини, приваблювало «людей меча», представників тогочасної військово-політичної еліти, і городян, що від XII—XIII ст. складали соціально-економічний хребет міських осередків. Завдяки цьому творчість середньовічних поетів набувала відчутної популярності, поширювалася в рукописах, «розповідала» про героїчні пригоди, рицарські поединки, війни, але також містила чимало описів далеких країн, вигаданих і реалістичних. Хоча відомості про Русь у цій категорії пам'яток досить рідкісні, вони заслуговують на особливу увагу, враховуючи не тільки тексти, але також контексти їхнього створення. На цьому тлі виокремлюється велика римована «Всесвітня хроніка»

Янса Енікеля (1230—1240 — † після 1302), яка не отримала належного висвітлення в середовищі українських дослідників*.

Аналіз досліджень і публікацій. Робота Я. Енікеля цікавила передусім літературознавців, проте поема також є джерелом до історії епохи. Філіп Штраух ще в XIX ст. здійснив її видання, доповнивши його критичним оглядом відомих йому рукописів [9]. Це видання передає насамперед текст роботи Я. Енікеля, проте позбавлене ілюстрацій й не відображає мініатюр, якими прикрашені манускрипти «Всесвітньої хроніки». Аналіз пам'ятки разом зі співставленням різних її рукописів здійснив американський дослідник Грем Данфі (науковець також частково переклав текст англійською мовою) [8]. Важливі для розуміння контексту створення середньовічної поеми дослідження Олексія Мартинюка, що вказав на можливе коріння «руських сюжетів» [3], та Фульвіо Феррарі, який проаналізував зацікавлення німецьких та австрійських поетів XIII—XIV ст. мусульманською тематикою [9]. Ніна Роу простудіювала декілька мініатюр зі «Всесвітньої хроніки», які стосувалися концепту відданості вірі [18]. Вона вивчила ті рукописи, які зберігаються нині в Регенсбурзі, Мюнхені та Нью-Йорку. Мартін Валлраф описав особливості формування світових християнських «хронік» у середньовічному історіописанні [20].

У сучасній українській медієвістиці «Всесвітня хроніка» Я. Енікеля маловідома. Цю пам'ятку частково дослідив Ілля Паршин, який надав переклад оригінального сюжету про доньку короля Русі та її тривалі поневіряння в чужих країнах [3—4]. Окремі загальні відомості з історії Русі XIII—XIV ст. можна почерпнути з робіт істориків Михайла Грушевського [2], Леонтія Войтовича [1], Мирослава Волощука [19]. Аналіз їхніх поглядів дав змогу докладніше охарактеризувати окремі елементи австрійської політики Романовичів як імовірної основи появи текстів Я. Енікеля. Однак безпосереднє знайомство з рукописною спадщиною продемонструвало значно більший джерельний потенціал «Всесвітньої хроніки». Відповідно **метою** цього дослідження є аналіз мініатюр «Всесвітньої хроніки», на яких зображено руського володаря. Вивчення цих іконографічних джерел, які не відомі в українському науковому просторі, здатне доповнити існуючі уявлення про роль Русі на тогочасній міжнародній арені та відкрити нові напрями для подальшого осмислення.

Виклад основного матеріалу. Велику римовану «Всесвітню хроніку» створив Янс Енікель — віденський городянин (можливо, працював міським писарем). Він був освіченою людиною своєї епохи, що, як припускається, дало йому змогу використати не тільки християнські релігійні книги, але також додати деякі сюжети з мусульманської та юдейської традицій,

* Дослідження підготовлене в рамках реалізації проєкту, який фінансувався українсько-німецькою історичною комісією (УНИК) на базі фонду DAAD.

- 8 описи міського життя та пригодницькі тексти про віддалені землі [9, s. 85]. Окремі подробиці життя автора відомі з його власних творів. У «Всесвітній хроніці» Янс згадував свій будинок у Відні, що цілком вказує на наявність міського громадянства та заможний патриціанський статус:

*Der ditz getiht gemachet hât,
der sitzt ze Wienn in der stat
mit hûs und ist Johans genant.
an der korôniken er ez vant.
der Jansen enikel sô hiez er.*

*Той, хто написав цю поему,
Проживає у місті Відні,
З будинком і Янсом зветься.
У хроніці він описав.
Янсен Енікель його ім'я [10, s. 2]*

«Всесвітня хроніка» не є історичною хронікою у прямому розумінні цього поняття. У пам'ятці вміщено художні описи від біблійного часу (створення світу, життя Адама і Єви) до 1250 р. Останнім героєм є Фрідріх II Гогенштауфен (1194—1250), історія про якого, на думку середньовічного городянина, посіла належне місце поруч із притчами про Ноя, Мойсея, Давида, Соломона, Ісуса Христа, володарів легендарної Трої, Александра Македонського, римських пап, Карла Великого (747—814), султана Салаха ед Діна (1138—1193) та інших визначних особистостей. Я. Енікель збагатив свій твір й іншими історіями.

У Середньовіччі ця поема користувалася популярністю, оскільки в архівах та бібліотеках понад 20 міст Європи зберігаються манускрипти цього віршованого твору. Ступінь збереження пам'ятки різних. З-понад 40 рукописів більша частина доступна у вигляді декількох фрагментів або витягів, які додані до інших відомих середньовічних джерел. Уцілілі фрагменти пам'ятки зберігаються в Державній бібліотеці Бамберга (Bamberg, Staatsbibl., Msc. I Qa 4), Мюнхенському національному музеї, Баварській державній бібліотеці Мюнхена, Міському архіві Мюнхена (München, Staatsbibl., Cgm 5249/22a, München, Staatsbibl., Cgm 5249/51b München, Stadtarchiv, HV Ms. 273), Національному музеї Нюрнберга (Nürnberg Germanisches Nationalmuseum, Bibliothek, Hs. 18399 / Hs. 42568 / Hs. 18399), Міському архіві Регенсбурга (Regensburg, Stadtarchiv, A 1988 / 13,30), Єпископальній Центральній Бібліотеці Регенсбурга (Regensburg, Bischöfl. Zentralbibl., Fragm. I.5.5), архіві лікарні Св. Катерини в Регенсбурзі (Regensburg, Archiv des Katharinenspitals, Frag. Kasten II, Fach 49, Fasc. 12), Австрійській національній бібліотеці у Відні (Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 15328 / Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. Ser. nova 2642), Університетській та державній бібліотеці Дармштадта (Darmstadt, Universitäts- und Landesbibl., Hs. 3158), Університетській бібліотеці Гісена (Gießen, Universitätsbibl., Hs. 99) та інших наукових установах. Уривки «Всесвітньої хроніки» збереглися в неповному вигляді в Університетській бібліотеці Аугсбурга (Augsburg Universitätsbibl., Cod. I.3.2° II), де пам'ятка закінчується аркушем № 214, з описом поховання Ісуса Христа. Така сама ситуація в Мюнхенській державній колекції графі-

ки (München, Staatl. Graphische Sammlung, Inv.-Nr. 21241). В окремих кодексах, які зберігаються в Австрійській національній бібліотеці (Відень), є лише короткі витяги із цієї середньовічної поеми, зазвичай присвячені історичним чи біблійним сюжетам: діянням Александра Македонського (Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 2880), розповіді про гріхопадіння Адама та Єви (Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 2782 / Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 2768). У знайдених понад 10 списках джерела міститься повний текст пам'ятки, проте вони або неілюстровані, або частково прикрашені мініатюрами (лише на початку тексту та переважно стосуються біблійних подій). У деяких списках середньовічний автор спеціально залишив місця для мініатюр, однак ці пропуски так і залишилися порожніми. Ці повні списки є доступними в Університетській бібліотеці Базеля (Basel, Universitätsbibl., Cod. E VI 26), Державній бібліотеці Берліна (Berlin, Staatsbibl., Hdschr. 389 / mgf. 480, mgf. 1416), Дослідницькій бібліотеці Ерфуртського університету (Gotha, Forschungsbibl. der Universität Erfurt, Cod. Chart. A 3), Державній бібліотеці міста Лінц (Linz, Landesbibl., Hs. 472 (früher 186; Г qu 1), Бібліотеці Герцога Августа міста Вольфенбюттель (Wolfenbüttel, Herzog August Bibl., Cod. 1.5.2 Aug. 2), Австрійській національній бібліотеці міста Відень (Wien, Österr. Nationalbibl., Cod. 2921) та інших наукових установах.

З цієї не такої вже великої кількості повних списків обрано ті версії, які зберегли як повний текст, так і необхідні мініатюри. Оразу декілька добре збережених рукописів «Всесвітньої хроніки» перебувають у книгозбірнях Мюнхена, при цьому ж важливими є рукописи з наукових установ Регенсбурга та Гайдельберга.

1. Рукопис 1360 р., який зберігається у Придворній бібліотеці і Центральному архіві принца Турна і Таксиса (Регенсбург) (Regensburg, Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralarchiv, Ms. Perg. III) [12].

2. Рукопис 1370/1375 рр., який зберігається в Баварській державній бібліотеці (Мюнхен) (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 5) [21].

3. Рукопис 1420—1450 рр., що зберігається в Баварській державній бібліотеці (Мюнхен) (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 250) [7].

4. Рукопис 1420 р., який знаходиться в Бібліотеці Гайдельберзького університету Рупрехта-Карла (Гайдельберг) (Ruprecht-Karls-Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 336) [11].

Рукопис, який зберігається в Регенсбурзі, хронологічно належить до найраніших списків «Всесвітньої хроніки». Він виконаний на пергаменті, текст писано баварсько-австрійським діалектом середньовісньонімецької мови у два стовпці (50—51 рядок на одному аркуші) [11]. Усього збереглося 256 аркушів з кольоровими мініатюрами.

Мюнхенський рукопис XIV ст. (Cgm 5) виконано на пергаменті. Вірші так само розміщено у два стовпці (кількість рядків 52, з 218 аркуша — 37—42). Рукопис містить 331 аркуш, прикрашений мініатюрами [21]. Текст

написано на баварсько-австрійському діалекті. Інший Мюнхенський манускрипт XV ст. (Cgm 250), в якому об'єднано «Християнську хроніку» та «Всесвітню Хроніку» Я. Енікеля, написаний на папері середньобаварським та баварсько-австрійським діалектами. В основному текст поділено на дві колонки, але на 187—229 аркушах запис скомпоновано в одну колонку. Так само розрізненими є рядки на першому аркуші: від 37 до 45, а коли текст в одній колонці — кількість рядків складає 30—41. Усього збереглося 438 аркушів, які також візуально прикрашені мініатюрами [7].

Текст у манускрипті, який зберігається у Гайдельберзі, скомпоновано в одну колонку, по 27—35 рядків на аркуші. Усього до нашого часу збережено 312 паперових аркушів з окремими кольоровими вставками. Цей список був віднайдений у Пассау [11].

Пропоновані списки роботи Я. Енікеля зберегли оригінальний сюжет, що надає певну літературну характеристику Русі, як її уявляли в середовищі віденських городян XIII ст. (вірші 26677—27356) [13, s. 91]. На запитання мусульманського правителя Салах ед Діна про те, який Бог сильніший, Я. Енікель розповів історію доньки заможного короля Русі, який після смерті дружини задумав одружитися з нею [14, s. 85]. Дівчина не підозрювала, що до неї сватається власний батько, тому, коли справа дійшла до весільної церемонії, вона обрізала собі волосся та роздряпала обличчя на знак незгоди з такою долею. Король Русі розлютився, наказав закрити її в бочці та викинути в море. Після тривалого «плавання» бочку винесло до берегів Греції, де її відкрили за наказом місцевого молодого короля. Дівчина, яка не говорила про своє походження, сподобалася молодому володарю, стала жити при дворі. Молоді люди побралися, хоча проти цього виступала мати грецького правителя. Донька короля Русі очікувала на дитину, але її чоловік вирушив на війну з язичниками. Коли народився син, до нього відправили посланця з листом, однак його перехопила мати грецького короля. Вона підмінила лист, написавши, що народилося мале чудовисько. Розгніваний грецький король наказав кинути свою дружину з дитиною в бочку та віддати на поталу морським хвилям, що й було зроблено. Вода винесла бочку до Риму, де бідолашну із сином прихистив старший городянин. Королеву та її дитину тепло вітали: вона стала почесною римлянкою. Між тим грецький король дізнався про несправедливість, вчинену щодо його дружини, і вирішив покаятися в Римі. Король Русі також вирушив до Риму просити прощення за свій гріх. Папа Римський, який дізнався про гріхи чоловіків, зрозумів, що жінка, про яку вони мовили, перебуває в Римі. Як посередник, він зібрав їх разом та «з'єднав імперії». Він передав жінку грецькому королеві після того, як батько впізнав свою дочку і розкався [4, с. 27—28]. Донька короля Русі, яка так довго поневірялася, стала грецькою королевою, римською громадянкою та здобула опіку Папи. «Святість» доньки короля Русі пододала генеалогічну дилему, щоб нарешті отримати «нове» королівство з рук Папи.

Після цього епізоду всесвітньо-історичний нарис хроніки завершується оглядом мов світу, де описується і християнський орбіс. Огляд мов ведеться від часу створення світу до місцевої історії про Бабенбертів [14, s. 85—86].

Досить колоритний опис насамперед є літературною пам'яткою, однак, як і багато тогочасних римованих джерел, створена вона була на певній історичній основі. Принаймні Русь та Австрійське герцогство мали окремі спільні дотики. Подіями, якими міг надихатися Я. Енікель, могла бути участь Романовичів у боротьбі за герцогський престол в Австрії в середині XIII ст. Мовиться про короткотермінове перебування князя Романа Даниловича (бл. 1230 — бл. 1261) на чолі Середньовічної Австрії. У 1246 р. в битві біля річки Лейти загинув останній представник династії Бабенбертів по чоловічій лінії Фрідріх II Войовничий (1211—1246). За таких обставин молодому Даниловичу шлюб із племінницею герцога Гертрудою (1226—1288) дав змогу опанувати австрійські володіння. Такий епізод мав би закарбуватися в місцевій пам'яті. Зокрема, це видно на прикладі тогочасних історичних творів: поетично-хронікарські традиції зафіксували, що герцог Фрідріх II загинув під час атаки руських воїнів на чолі з «королем Русі»¹. У сучасній історіографічній думці існують дві версії щодо згаданого у «Всесвітній хроніці» короля Русі. Зокрема, збереглися свідчення про шлюб князя Романа Даниловича та Гертруди Бабенберг [1, с. 502]. Хоча цей династичний союз не пережив 1252—1253 рр., перебування на чолі Австрії княжого вихідця з Русі та похід його батька — Данила Романовича (1201—1264) — на підтримку претензій сина безсумнівно залишили свій слід не лише в історичних хроніках, а й також у літературних джерелах. Я. Енікель був пов'язаний із двором герцогині Гертруди, відповідно йому були відомі подробиці їх шлюбу та доля їхньої доньки Марії Романівни. Австрійський автор згадав про братів Вернхарда та Генріха Проїселів, які відігравали важливу роль у політичному житті 1240-х років. Важливо, що ім'я Проїселя згадується в Галицько-Волинській частині Іпатіївського літопису як союзника князя Романа Даниловича [3, с. 150, 214]. З таких аргументів формується версія про те, що історичним прототипом короля Русі в Янса Енікеля був князь Роман Данилович.

Існує також міркування, що «королем Русі» в Я. Енікеля міг бути сам Данило Романович, який на час написання «Всесвітньої хроніки» вже володів таким титулом. Підтвердженням цьому є один з документів Інокентія IV — привілей монастирю Кльостернойбург від 1252 (1253?) р., де Данило Романович і Гертруда Бабенберг згадані разом як «чоловік та дружина»

¹ У «Кельнській королівській хроніці» вказано, що в поєдинку біля річки Лейти смертельні поранення отримали і Фрідріх II і «невідомий руський король». Відомий мінезінгер Ульріх фон Ліхтенштайн (бл. 1200—1275 рр.) також засвідчив присутність на полі бою воїнів з Русі та вказав на загибель австрійського герцога під час їхньої раптової атаки [5, с. 90, 105, 142].

[4, с. 32]. Я. Енікель був знайомий з монастирською спадщиною, тому міг використати цей сюжет як основу для написання розповіді про доньку короля Русі. Насправді складно однозначно визначити, про яку саме доньку короля Русі мовилося у «Всесвітній Хроніці», оскільки як Данило Романович, так і його син Роман мали доньок. Якщо звернутися до аналізу вищевказаного тексту пам'ятки, то важливими деталями є заможність руського володаря та смерть його дружини. Очевидно, князь Роман Данилович був занадто молодим для образу вдівця, а про його володіння і багатства нічого не відомо. На відміну від Романа, його батько Данило Романович на той час — заможний та впливовий володар. Іншою важливою подробицею є смерть у 1252 р. першої дружини князя Данила Романовича, а пізніше, у цьому ж році, завершився другий шлюб із племінницею литовського князя Міндовга [1, с. 494]. Можливо, Я. Енікель літературно обіграв образ князя та короля Данила Романовича. Однак беззаперечно, що зацікавлення руським сюжетом відбулося не спонтанно, а під впливом активної політики Романовичів. На цей аргумент вказує багато вчених, які досліджували зв'язки Русі з тогочасними німецькими та австрійськими землями [3, с. 200—224; 4, с. 33; 5, с. 5, 90, 105, 142]. Водночас поза увагою науковців перебували окремі аспекти культурної пам'яті середньовічних австрійців. Якщо сам текст був предметом аналізу сучасних дослідників, то вивчення манускриптів та їхніх мініатюр не було здійснене.

У рукопису 1360 р., який зберігається у Придворній бібліотеці і Центральному архіві принца Турна і Таксиса в місті Регенсбург (Regensburg, Fürstl. Thurn und Taxische Hofbibl., Ms. Perg. III), збереглися окремі ілюстрації для сюжету, що пов'язаний з королем Русі та його донькою. Перша запропонована мініатюра демонструє непокору доньки: вона обрізає своє довге волосся, а батько, дізнавшись про це, ледь не втратив свідомість [12, fol. 151]. На мініатюрі зліва зображено руського короля.

Ця мініатюра виступає чи не єдиним візуальним свідченням зовнішнього вигляду володарів Русі [12, fol. 151]. Крім цього, на зображенні добре помітно окремі деталі того, як середньовічні європейці уявляли собі руських правителів. З атрибутів влади у правителя — звична для тогочасних суспільних уявлень зубчаста корона. Хоча інші елементи вбрання не демонструють його особливого статусу, — володар подібний до інших європейських королів, які присутні в цій пам'ятці. Збереглося в рукопису також зображення фінальної сцени цієї оповіді, в якій Папа Римський повертає доньку короля Русі до її родини — батька та чоловіка. У мініатюрі fol. 154 символічно підкреслено, що обидва королі в Римі підпорядковуються Папі Римському, чие правління як *minister dei* також підтверджено владою грецького базилевса [14, s. 85]. Зокрема, це передано через колір їхніх одяг — обидва в червоному. Ця мініатюра більша, ніж інші в рукопису, та розташована на всій ширині аркуша. Такі мистецькі прийоми особливо

Ил. 1. Донька короля Русі обрізає своє волосся та виявляє відмову виходити заміж за батька. Джерело: Regensburg, Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralarchiv, Ms. Perg. III fol. 151

Ил. 2. Руський (ліворуч) і грецький королі сидять за столом. Папа Римський повертає доньку руського володаря разом із сином до родини. Джерело: Regensburg, Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralarchiv, Ms. Perg. III, fol. 154

наголошують на важливості цієї сцени. У мініатюрі обидва королі зібралися на бенкеті (їм подали рибу та хліб — страву Ісуса Христа) [12, fol. 154]. Руського короля вирізняє зелений колір убрання. Мішель Пастуро надавав велике значення цьому кольору в середні віки. За його дослідженням, зелений колір у лицарській традиції символізував молодого воїна, нещодавно охрещеного, чия «зухвала поведінка викликала великий безлад» [17,

Ил. 3. Сцена непокори з Мюнхенського рукопису. Джерело: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 5 (214 v)

Ил. 4. Епізод із грецьким володарем, який знаходить доньку руського короля. Джерело: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 5 (215 r)

р. 78—81]. У цілому така характеристика збігається з мотивами «Всесвітньої хроніки», зокрема на початку сюжету Я. Енікель зауважив, що руські священники служать по-іншому, ніж у Відні [4, s. 33]. Однак обидва володарі (руський та грецький) продемонстровані в коронах, що вказує на їхні рівність та найвищу гідність.

За сюжетом, після того, як донька короля Русі примирилася зі своїм батьком та зустрілася з грецьким королем, своїм чоловіком, епізод закінчується християнським розподілом та перспективою становлення «Божого царства» і Папа Римський як представник Ісуса Христа об'єднав християнських правителів під своєю опікою.

Мініатюри з рукопису 1370/1375 pp., що зберігається в Баварській державній бібліотеці в місті Мюнхен (München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 5), мають свої характерні риси [21]. На перший погляд вони ілюструють ті самі сюжети, однак у візуальному плані містять інші деталі, на яких варто зупинитися. Найперше, руського короля вирізняє значно багатше вбрання, зокрема королівські регалії — корона та мантия [21, арк. 214 v]. Додавання останнього елемента хоча й не дає змоги персоніфікувати правителя, але більше відповідає заможному статусу, на що вказував Я. Енікель. Червона мантия прикрашена хутром горностая. В цілому горностай був символом багатства та благородства й використовувався для прикрас безпосередньо монарших одєж. Це споріднює зображення володаря Русі з багатьма іншими королівськими мініатюрами та демонструє розуміння його постаті як складової частини європейської культури, зокрема крізь призму політичної ієрархії Середньовіччя. На іншій мініатюрі Cgm 5 представлено епізод зі знайдення руської принцеси грецьким володарем [21, арк. 215 r].

Ил. 5. Папа Римський повертає доньку руського короля із сином у родину, чим символічно уособлює «об'єднання імперій». Джерело: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 5 (217 r)

Об'єднання «імперій» на мініатюрі цього списку (217r) також показано ефектно: ця сцена розташована посередині рукописного аркуша та за своїми розмірами є однією з найбільших [21, арк. 217 r]. Відповідно і в даному випадку невідомий ілюстратор намагався зробити цю оповідь центральною. У мініатюрі король Русі вдягнутий у пурпур (крайня фігура зліва) [21, арк. 217 r]. Обидва монархи вдягнені згідно з європейськими естетичними канонами того часу. Грецький король не має бороди, тоді як руський володар зображений з популярною в ті часи вилистою бородою. Дочка руського короля також у хутряній мантиї (з горностаю ?) та з короною. Інші деталі майже ідентичні попередньому списку.

В іншому рукопису (1420—1450 pp.), що зберігається також у Баварській державній бібліотеці міста Мюнхена, міститься декілька додаткових мініатюр, які зображають короля Русі. На першій зображено зліва султана Салах ед Діна, який ділить світ між своїми синами, тоді як справа — король Русі, вдягнутий в синю мантию [7, арк. 465]. На іншому аркуші показано суперечку між ним та його донькою [7, арк. 467]. Король Русі сидить на троні, вдягнутий у зелену накидку із хутром поверх синьої одежі. Синій колір не використовувався для зображення рицарів, королів чи простих городян до XIV ст. До цього часу він не мав широкого вжитку при ілюструванні рицарської літератури. Однак подальші статистичні дані щодо використання

Іл. 6. Руський король на троні та його донька. Джерело: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 250, 467

Іл. 7. Ще одна версія «Возз'єднання імперій». Джерело: München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 250, 473

в рицарських гербах свідчать про зростання ролі синього (лазурного) кольору. Якщо до 1200 р. коефіцієнт частоти складав лише 5%, то після 1400 р. він зріс до 30%, тобто кожен третій герб мав синій колір у своїй палітрі [16, р. 50—62]. Оскільки список Cgm 250 створений до середини XV ст., у ньому відобразилися ті мистецькі тенденції, які були популярними в тогочасному європейському художньо-літературному світі. Такий колір вважався символом благородства, вірності та чистоти (остання риса більш притаманна для втілення як звичайних жіночих образів, так і в іконографії Богородиці). На це вказує й зображення одягу руської принцеси в наступних мініатюрах [7, арк. 473; 16, р. 49—83]. У рицарських романах нерідко цим кольором позначали персонажів другого плану, що цілком вкладається в загальну концепцію «Всесвітньої хроніки».

Розповідь типово завершується возз'єднанням родини, зустріччю руського та грецького королів та руської принцеси із сином [7, арк. 473]. На відміну від попередніх мініатюр, які зображували багатство застілля, манускрипт, створений у XV ст., показує прийом у Папи Римського скромним [7, арк. 473]. На останній мініатюрі руський король знову відтворений

у зеленому — кольорі, який переважає у всіх сюжетах. Також звично, що мініатюра про прийом у Папи Римського займає центральне місце на аркуші.

Останній досліджуваний рукопис «Всесвітньої хроніки» Я. Енікеля створено в Пассау (бл. 1420 р.). Нині він зберігається в Бібліотеці Гайдельберзького університету. У ньому вміщено зображення вже знайомих сцен,

Ил. 8. Розмова руського короля із дочкою. Джерело: Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 336, 278 r

але з певними уточненнями. Іконографія до манускрипту розпочинається з 278 r аркуша [11, арк. 278 r]. На ньому руський король розповідає дочці про бажання з нею одружитися. Він зображений у довгій синій мантиї та короні з чотирма зубцями (листочками), які символізували владу та духовний захист. Обруч корони також схематично орнаментований. Характерною рисою рукопису є рослинні чи трав'яні вставки. На мініатюрі 278 r аркуша герої стоять на землі, на якій помітно ілюстративні елементи трави та квітів [11, арк. 278 r].

На мініатюрі з аркуша 285 v зображено сцену зустрічі за столом короля Русі та правителя Греції, яку організував Папа Римський [11, арк. 285 v]. Руського короля зображено в синій мантиї та такій самій орнаментованій короні, що й на 278 r аркуші. Унікальним в іконографічній традиції «Всесвітньої хроніки» є сцена возз'єднання руської принцеси та грецького короля на підставі, схожій на вітвар: Папа стоїть лицем до середини з трирівневою тіарою на голові та тримає пару за руки, щоб звести їх разом на знак шлюбу. Водночас на задньому плані зображено готичне вікно у формі трилисника, що прикрашене геральдичними елементами та увінчане квіткою. Остання мініатюра виконана з особливою уважністю [11, арк. 287 r]. Невідомий ілюстратор прагнув підкреслити урочистість моменту та його символічне значення: єднання Греції та Русі під благословенням й опікою

Іл. 9. Зустріч короля Русі та правителя Греції, організована Папою Римським. Руський володар — у синій мантиї та орнаментованій короні. Джерело: Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 336, 285v

Іл. 10. Возз'єднання руської принцеси та грецького короля перед вівтарем: Папа тримає пару за руки як знак шлюбу. Архітектурний фон з геральдиком та готичним трилисником підкреслює урочистість події. Джерело: Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 336, 287 r

Папи Римського. Ця центральна мініатюра також займає чи не увесь аркуш. Порівнюючи з попередніми, які були значно простіші, цей сюжет виконувався ретельно: помітно єднання червоного (грецького короля) та синього (руська принцеса) кольорів, що вказує на приховані змісти епізоду.

Іконографія руського короля, яка вміщена в рукописах «Всесвітньої хроніки», типова й унікальна одночасно. З одного боку, середньовічні ілюстратори промальовували ті ж самі сюжети, що, очевидно, існували в рукописах-попередниках. За деякими винятками, маємо схожий набір зображень: епізод сварки між королем Русі та його донькою, коли вона відмовилася виходити заміж (у декількох варіантах — з обрізуванням волосся і без цього символічного акту), сцену возз'єднання сім'ї або спільної трапези руського і грецького володарів. В усіх цих епізодах зображення короля Русі не видає у ньому «іноземця». Цього володаря змальовано з бородою, короною на голові, він вдягнений в європейське середньовічне вбрання насамперед синього або зеленого кольорів (в одному варіанті — використано пурпуровий колір), на ногах має довгоносе взуття. Особливими є дві мініатюри, на першій з них, що належить списку Cgm 5, король Русі вдягнутий у дорогу королівську мантию [21, арк. 214 v], на другій, із списку Cgm 250, він

сидить на троні [7, арк. 467]. Хоча останній виконано досить схематично, однак все ж він демонструє один з важливих атрибутів королівської влади.

Унікальність проаналізованих мініатюр полягає насамперед у тому, що мовиться безпосередньо про образ та зображення короля Русі як його уявляли в німецькому та австрійському середньовічних соціумах (можливо, світських інтелектуальних колах, оскільки манускрипти призначені для освічених людей, які мали вдосталь вільного часу для читання). Хоча Я. Енікель написав фантастичну з точки зору сучасності історію, що відбувалася на географічно віддалених теренах, жодних екзотичних подробиць у мініатюрах не надано. Короля зобразили з усіма необхідними інсигніями, що безпосередньо вказують на його владний статус (корона, трон), багатство (мантия).

В українській історичній науці зображення рукописів «Всесвітньої хроніки» не досліджені. Загалом іконографічні джерела, які б демонстрували руських королів, майже не збереглися. Для порівняння можемо використати одинокий виняток з XIV ст. — печатку, яку приписують королю Юрію Львовичу і яка відома з грамот його наступників для верховних магистрів Тевтонського ордену (1316, 1325, 1327, 1334, 1335 pp.). Хоча нею користувався руський володар, європейські впливи у створенні печатки очевидні [15, с. 73—76].

М. Грушевський зауважив, що на ній зображено Юрія Львовича в повному «маєстаті»: на троні, в зубчатій короні, зі скіпетром у руках [2, с. 113]. Як і на мініатюрах «Всесвітньої хроніки», король Юрій має довгу бороду й волосся. Крім цього, на задньому фоні правителя помітним є вкраплення геральдичних квітів. Дослідник акцентував, що печатку можна вважати важливим документальним слідом поширення західноєвропейських культурних впливів при дворі Романовичів. Такому висновку складно заперечити, щоправда, зображення в рукописах «Всесвітньої хроніки» не дають змоги визначити, чи мала ця печатка ширший вплив на культурну традицію в австрійських та німецьких землях, де популярним був твір Я. Енікеля. У проаналізованих манускриптах образ короля досить стандартизований, тому якимось чином відокремити його від інших володарів можна лише при поєднанні з відповідним текстом поеми. Водночас порівняння мініатюр з печаткою короля Юрія підтверджує думку про виразний

Ил. 11. Юрій I Львович, король Руський. Печатка від 1301/1308—1339 pp. [6]

європейський слід у створенні останньої [2, с. 113]. Певна «стандартизація» в мініатюрах вказує на роль руського володаря та не применшує його політичної ваги. Увага до його постаті, доньки, Папи Римського та короля Греції може мати цілком раціональні мотиви, якими керувався Я. Енікель.

Автор цієї оповіді — не простий байкар-фантазер, у його, на перший погляд, простому сюжеті вміщено ідею *translatio imperii* [14, s. 84—85]. Наративний матеріал про поневіряння руської принцеси трансформовано таким чином, що оповідання змінює модель невинно переслідуваної жінки, яку врешті реабілітують і, в окремих списках, — освячують. Цілісність цієї розповіді базується на основній генеалогічній ідеї про глобальну імперію, яка сформована на династичних правах. Різні території, в які вплетено образ доньки короля Русі, представлено окремими королівствами. Їхні кордони та їх подолання позначені рухом у річках, мають реальні географічні зв'язки [14, s. 84—85]. Послідовність історій, описаних у «Всесвітній хроніці» імперій, має свою концепцію. З одного боку, Я. Енікель згадав лише розпливчасті часові визначення, які реально не можуть бути синтезованими з конкретною епохою. У тексті доньку короля Русі послідовно виганяли з усіх королівств разом з її дитиною [4, с. 27—28]. Такий наративний шаблон використано для символічного відстеження послідовності імперій, що загалом підсилює його важливість для тексту. До того ж, в історії про короля Русі імперії пов'язані через генеалогію походження та династичні союзи, водночас автор також вказав на труднощі такої дипломатії (інцест) та існування династичних принципів [14, s. 84—85]. У всіх списках XIV—XV ст. подорож доньки короля Русі закінчується її єднанням з родиною. Наприкінці сюжету представники імперій постають перед Папою Римським, який претендує на першість християнського правління та об'єднує їх під своїм суверенітетом. У призмі такого символізму Східна Римська імперія переходить до Західної Римської імперії за допомогою об'єднавчої руки Папи. Історично передує цій оповіді сюжет про Карла Великого. У «Всесвітній хроніці» концепт переходу імперій базується на такій послідовності, як Вавилонська імперія, Мідійська та Перська імперії, Грецька імперія. Мініатюри в Регенсбурзькому, Гайдельберзькому та Мюнхенських (Баварських) рукописах це підтверджують. На останніх аркушах Регенсбурзького списку [12, арк. 154 v], Мюнхенського списку Cgm 5 [21, арк. 216 v], Мюнхенського списку Cgm 250 [7, арк. 473] та Гайдельберзького списку [11, арк. 287 r] представлено сцену єднання грецького, руського та римського світів. Хоча Я. Енікель не пише про це прямо, створення християнської імперії з Папою Римським на чолі вважається наступним етапом розвитку історії. Віра в єдиного Бога мала стати об'єднавчою силою розрізнених держав.

...alles des in ie gewar
von got von himelrich,
dem niht ist unmöglich.

...все, що в них було,
замінив Бог Небесний,
Для якого немає нічого неможливого.

*der geb uns daz ewic rich
und mach uns all freudenrich.*

*Дай нам це багатство
І зроби нас всіх щасливими. [10, s. 532]*

21

Наукова новизна цього дослідження визначається аналізом образу короля Русі у «Всесвітній хроніці» Я. Енікеля та введенням до наукового обігу мініатюр другої половини XIV — першої половини XV ст., які демонструють уявлення про вигляд руського володаря в середовищі тогочасних європейських книжників.

Висновки. «Всесвітня хроніка» вказує, що Я. Енікель був не тільки талановитим поетом, але також розумівся на історичних реаліях сучасної йому епохи. Його сюжет про руського короля є частиною уявлень про єднання християнського світу під управління Римського апостольського престолу. Хоча історія поневірвання руської принцеси та щасливе її завершення мають виразні фантастичні риси, підбір головних персонажів здійснено з певним задумом. Я. Енікель знав про спроби князя Романа Даниловича посісти герцогський престол в Австрії, володів інформацією про певні унійні переговори між грецьким духовенством та латинянами за часів панування їх у Константинополі. Відтак його зацікавлення русько-грецько-римською тематикою було оригінальною спробою осмислити тодішні політичні події, як їх уявляли у Відні XIII ст.

Образ короля Русі, що зберігся в мініатюрах XIV—XV ст., вказує на всі необхідні для такого статусу атрибути: королівські корону, мантію, трон, дороге вбрання синього і зеленого кольорів, європейські вбрання, зачіску і стиль бороди. На жаль, мініатюри не дають жодних «екзотичних» подробиць Русі. Щоправда, в такому ж «європейському» стилі на печатці зображено короля Юрія Львовича (в рукописах «Всесвітньої хроніки» хіба що бракує скіпетра). Німецькі та австрійські книжники в такий спосіб відзначили рівність руської королівської влади з такою самою владою в Європі. Проаналізовані мініатюри рукописів «Всесвітньої хроніки» розширюють уявлення науковців про іконографію руських володарів у середньовічній традиції, адже аналіз таких зображень в європейських середньовічних рукописах до цього часу в українській історичній науці не здійснювався. Отож, це дослідження становить базу для наступних вивчень та порівнянь мініатюр з інших джерел. Подальший пошук нових невідомих мініатюр є надалі перспективним напрямом, який дозволить глибше оцінити образ Русі в середньовічних джерелах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович Л. Княжа доба: портрети еліти. Біла Церква : Вид. Олександр Пшонківський, 2006. 782 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ : Наук. думка, 1993. Т. 3. До року 1340. 592 с.
3. Мартынюк А. До Герберштейна. Австрия и Восточная Европа в системе персональных связей (XIII — начало XVI века). Москва : Квадрига, 2019. 576 с.

4. Паршин І. Австрійська політика Романовичів і маловідома середньовічна байка XIII ст.: несподівані паралелі // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. 2016. Вип. 17. С. 25—34.
5. Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські наративні джерела XIII—XV століть. Львів : вид. Ощипок М., 2018. 349 с.
6. Однороженко О. Юрій І Львович, король Руський (1301—1308): Печатка від 1301/1308—1339 pp. URL: <https://sigillum.com.ua/stamp/yuriy-i-lvovych/>
7. Christherre-Chronik verschränkt mit Weltchronik, Jans von Wien: Weltchronik, Buch der Könige [unvollständig]. München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm. 250.
8. Dunphy G. History as Literature. German World Chronicles of the Thirteenth Century in Verse. Kalamazoo: Western Michigan University Medieval Institute Publications, 2003. 186 p.
9. Ferrari F. Der “frum heiden” und sein kostbarer Tisch: Jans Enikels Erzählung um Saladins Tod und die Darstellung des muslimischen Ostens in der deutschen Literatur des Mittelalters // Religiöse Toleranz im Spiegel der Literatur. Eine Idee und ihre ästhetische Gestaltung / hrsg. B.F.W.Springer, A. Fidora. Zürich; Berlin: Lit Verlag, 2009. S. 83—91.
10. Jans der Enikel. Die Weltchronik / hrsg. Ph. Strauch // Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken. Hannover und Leipzig, 1900. T. 3. S. 1—596.
11. Jans von Wien: Weltchronik (Auszüge). Universitätsbibliothek Heidelberg. Cod. Pal. germ. 336.
12. Jans von Wien: Weltchronik. Regensburg, Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralarchiv, Ms. Perg. III.
13. Keller M. Perspektiven: Vorstellungen von «Riuzen» in der deutschen Literatur des Mittelalters // **Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9—17 Jahrhundert** / hrsg. M. Keller; unter Mitarbeit von U. Dettbarn und K.-H. Korn. München: Wilhelm Fink Verlag, 1988. S. 84—109.
14. Mierke S. Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien. Berlin; Boston: De Gruyter, 2014. 327 s. <https://doi.org/10.1515/9783050095837>
15. Parshyn I. King Yuriy Lvovych on pages of West European Chronicles. *Rusin*. 2012. Vol. 30, no. 4. P. 73—85.
16. Pastoreau M. Blue: The History of a Color. Princeton: University Press, 2017. 216 p. <https://doi.org/10.1353/book.113518>
17. Pastoreau M. Green: The History of a Color. Princeton: University Press, 2014. 239 p. <https://doi.org/10.1353/book.112587>
18. Rowe N. Devotion and Dissent in Late-Medieval Illuminated World Chronicles. *Art History*. 2017. Vol. 41, no. 1. P. 12—41. <https://doi.org/10.1111/1467-8365.12288>
19. Voloshchuk M. The Court of Rostyslav Mykhailovych, Prince and Dominus of Machou, in Hungary (An Excerpt from a Family History between the Late 13th and Mid 14th Centuries) // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2020. Vol. 7, no. 2. P. 42—50. <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.2.42-50>
20. Wallraff M. Welt-Zeit. Christliche Weltchronistik aus zwei Jahrtausenden in Beständen der Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena. Berlin: De Gruyter, 2005. 149 s. <https://doi.org/10.1515/9783110200966>
21. Weltchronikkompilation [aus Christherre-Chronik / Jans von Wien: 'Weltchronik, Udo von Magdeburg]. München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm. 5. <https://doi.org/10.46607/iamj12112024>

Отримано 12 листопада 2024 р.

REFERENCES

1. Voityvych L. *Kniazha doba: portrety elity* [Princely age: portraits of the elite]. Bila Tserkva, 2006. 782 p. [In Ukrainian].
2. Hrushevskiy M. *Istoriia Ukrainy-Rusy* [The History of Ukraine-Rus]. Kyiv, 1993. Vol. 3. Do roku 1340 [By the year 1340]. 592 p. [In Ukrainian].
3. Martyniuk A. *Do Gerbershteina. Avstriia i Vostochnaia Evropa v sisteme personalnykh svyazi (XIII — nachalo XVI veka)*. [Before Gerberstein. Austria and Eastern Europe in the system of personal connections (13th — early 16th century)]. Moscow, 2019. 576 p. [In Russian].
4. Parshyn I. *Avstriiska polityka Romanovychiv i malovidoma serednovichna baika XIII st.: nespodivani paraleli* [The Austrian policy of the Romanovychs and a little-known medieval fable of the 13th century: unexpected parallels]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu* [Scientific notebooks of the Faculty of History of Lviv University]. 2016. Vol. 17, pp. 25—34. [In Ukrainian].
5. Parshyn I. *Dyplomatiia Halytsko-Volynskoi derzhavy: yevropeiski naratyvni dzherela XIII—XV stolit* [Diplomacy of the Galicia-Volhynian state: European narrative sources of the 13th—15th centuries]. Lviv, 2018. 349 p. [In Ukrainian].
6. Odnorozhenko O. *Yurii I Lvovych, korol Ruskyi (1301—1308): Pechatka vid 1301/1308—1339 rr.* [Yuri I Lvovych, King of Rus (1301—1308): Seal from 1301/1308—1339]. Retrieved from: <https://sigillum.com.ua/stamp/yurij-i-lvovych/> [In Ukrainian].
7. *Christherre-Chronik verschränkt mit Weltchronik*, Jans von Wien: *Weltchronik*, Buch der Könige [unvollständig]. München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm. 250.
8. Dunphy G. *History as Literature. German World Chronicles of the Thirteenth Century in Verse*. Kalamazoo: Western Michigan University Medieval Institute Publications, 2003. 186 p.
9. Ferrari F. *Der “frum heiden” und sein kostbarer Tisch: Jans Enikels Erzählung um Saladins Tod und die Darstellung des muslimischen Ostens in der deutschen Literatur des Mittelalters // Religiöse Toleranz im Spiegel der Literatur. Eine Idee und ihre ästhetische Gestaltung* / hrsg. B.F.W.Springer, A. Fidora. Zürich; Berlin: Lit Verlag, 2009. S. 83—91.
10. *Jans der Enikel. Die Weltchronik* / hrsg. Ph. Strauch // *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken*. Hannover und Leipzig, 1900. T. 3. S. 1—596.
11. *Jans von Wien: Weltchronik (Auszüge)*. Universitätsbibliothek Heidelberg. Cod. Pal. germ. 336.
12. *Jans von Wien: Weltchronik*. Regensburg, Fürst Thurn und Taxis Hofbibliothek und Zentralarchiv, Ms. Perg. III.
13. Keller M. *Perspektiven: Vorstellungen von “Riuzen” in der deutschen Literatur des Mittelalters // Russen und Rußland aus deutscher Sicht 9—17 Jahrhundert* / hrsg. M. Keller; unter Mitarbeit von U. Dettbarn und K.-H. Korn. München: Wilhelm Fink Verlag, 1988. S. 84—109.
14. Mierke S. *Riskante Ordnungen. Von der Kaiserchronik zu Jans von Wien*. Berlin; Boston: De Gruyter, 2014. 327 s. <https://doi.org/10.1515/9783050095837>
15. Parshyn I. *King Yuriy Lvovych on pages of West European Chronicles*. *Rusin*. 2012. Vol. 30, no. 4. P. 73—85.
16. Pastoureau M. *Blue: The History of a Color*. Princeton: University Press, 2017. 216 p. <https://doi.org/10.1353/book.113518>

17. Pastoureau M. Green: The History of a Color. Princeton: University Press, 2014. 239 p. <https://doi.org/10.1353/book.112587>
18. Rowe N. Devotion and Dissent in Late-Medieval Illuminated World Chronicles. *Art History*. 2017. Vol. 41, no. 1. P. 12—41. <https://doi.org/10.1111/1467-8365.12288>
19. Voloshchuk M. The Court of Rostyslav Mykhailovych, Prince and Dominus of Machou, in Hungary (An Excerpt from a Family History between the Late 13th and Mid 14th Centuries) // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2020. Vol. 7, no. 2. P. 42—50. <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.2.42-50>
20. Wallraff M. Welt-Zeit. Christliche Weltchronistik aus zwei Jahrtausenden in Beständen der Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena. Berlin: De Gruyter, 2005. 149 s. <https://doi.org/10.1515/9783110200966>
21. Weltchronikkompilation [aus Christerre-Chronik / Jans von Wien: 'Weltchronik, Udo von Magdeburg]. München, Bayerische Staatsbibliothek, Cgm. 5. <https://doi.org/10.46607/iamj12112024>

Received on November 12, 2024

Khrystyna Mereniuk

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0003-4114-5663

E-mail: hrys.merenyuk@gmail.com

RUTHENIAN KING IN EUROPEAN PERCEPTION: ICONOGRAPHY IN MANUSCRIPTS OF JANS ENIKEL'S "WORLD CHRONICLE" (13th—15th CENTURIES)

The aim of the study. The study provides a detailed examination of the miniatures depicting the Ruthenian King in the manuscripts of Jans Enikel's "World Chronicle". **Methodology.** The research employs a contextual interpretive approach — a set of procedures designed to identify textual attributes and elucidate their significance in the socio-cultural context. This method involved a linguistic analysis of the narrative concerning the daughter of the King of Rus in the "World Chronicle". Through comparative analysis, shared features in the iconography of the Ruthenian ruler across selected manuscripts were identified. **Scientific novelty.** This study is the first in Ukrainian historical scholarship to focus on the miniatures in Jans Enikel's "World Chronicle" that portray the Ruthenian King, complete with the regalia of power. The author offers new interpretations of the historical context surrounding these miniatures, situating them within the medieval author's concept of *translatio imperii*. **Conclusions.** The analysis covers a range of miniatures from 14th to 15th centuries manuscripts housed in the Court Library and Central Archives of Prince Thurn and Taxis in Regensburg, the Bavarian State Library, and Ruprecht-Karl University in Heidelberg. These miniatures are unique in that they portray the Ruthenian King as imagined by medieval German and Austrian societies. Moreover, these miniatures equated him with other European monarchs through depictions of royal regalia. Although Enikel's account is largely fantastical, it reflects the political and religious complexities of the 13th century Christian world.

Key words: image of the King of Rus, iconography, miniatures, "World Chronicle", Jans Enikel, manuscript